

**ФУКУЯМАГИЙН “ТҮҮХИЙН ТӨГСГӨЛ БА СҮҮЛЧИЙН ХҮН”
БҮТЭЭЛД АРДЧИЛСАН НИЙГМИЙН ҮЙЛ ЯВЦ ДАХЬ ЭДИЙН
ЗАСГИЙН БУС СОНИРХОЛЫН НӨЛӨӨЛЛИЙГ АВЧ ҮЗСЭН
АСУУДАЛД**

Ж.Төртогтох

МУИС, ШУС, Нийгмийн Ухааны салбар,
Улс төр судлалын тэнхимийн эрхлэгч, доктор, профессор

Д.Уртнасан

МУИС, ШУС, Нийгмийн Ухааны салбар,
Улс төр судлалын тэнхимийн магистрант

Хураангуй

Франсис Фукуямагийн бичсэн “Түүхийн төгсгөл ба сүүлчийн хүн” бүтээл нь Платон, Аристотель, Гегель, Ницше, Локк, Гоббс зэрэг өрнөдийн сэтгэгчдийн үзэл санаанд тулгуурлан, орчин үеийн ертөнцийг бүхэлд нь дахин эргэцүүлэн түүхэн үүднээс авч үзэхдээ а) эдийн засгийн сонирхол, б) эдийн засгийн бус сонирхол гэсэн хоёр үзүүлэлтийг гол болгожээ. Үүнээс хүний мөн чанар, нийгмийн гишүүн байх утга учир, “хүлээн зөвшөөрүүлэхийн төлөө тэмцэл” либерал ардчилалд хэрхэн нөлөөлж байдаг зэрэг эдийн засгийн бус сонирхолын үүднээс нийгмийн үйл явдлыг хэрхэн тайлбарлаж буйг голлон авч үзсэн болно.

Түлхүүр үг: Ардчилал, либерализм, хүлээн зөвшөөрөгдөлт, нэр төр, тэгш эрх, эрх чөлөө

Удиртгал

Нийгмийн ухаан тэр дундаа философи, социологи, улс төрийн шинжлэх ухаанд нийтлэг нэгэн зүйл бол нийгмийн сэтгэлгээний тодорхой цаг үед нийгмийн ямар нэг үзэгдэл, үйл явц, асуудлын талаар судлан бичсэн зохиол бүтээл тодорхой хугацааны дараа эргээд дараа дараагийн судалгаа шинжилгээний хувьд судлагдахуун нь болдог явдал юм. Өөрөөр хэлбэл нийгмийн ухааны судлаачид тэдгээр сэтгэлгээнд үндэслэн өөрийн үзэл санааг боловсруулж, шинжлэх ухааны эргэлтэд оруулдаг. Үүний нэгэн адил Франсис Фукуяма¹ улс төрийн шинжлэх ухааны сэтгэлгээний нэгэн томоохон хэсэг болох өрнөдийн улс төрийн сэтгэлгээний талаар болон өрнөдийн улс орнуудын улс төр, нийгмийн амьдралын үйл явдлуудын цаад мөн чанарыг тайлбарлан бүтээлдээ тусгасан байна. Энэхүү шүүмжийг Монсудар хэвлэлийн газраас 2006 онд эрхлэн гаргасан орчуулгын хэвлэлтэнд тулгуурлан бичсэн болно².

¹ Yoshihiro Francis Fukuyama бол Америкийн улс төр судлаач, улс төрийн эдийн засагч, ном бүтээл туурвигч бөгөөд түүнийг 1992 онд бүтээгдсэн “Түүхийн төгсгөл ба сүүлчийн хүн” бүтээл нь дэлхий нийтэд танигдахад гол нөлөөг үзүүлсэн. Түүний үзэл санаанд Аристотель, Ф.Ницше, С.Лэвис, А.Блүүм, Ф.Гегель, С.П.Хантингтон, А.Кожэв, Х.Мэнсфилд, Л.Штраусс, С.М.Липсет зэрэг сэтгэгчдийн үзэл санаа ихээхэн ач холбогдолтой байдаг. Фукуямагийн судалгааны чиглэлд хөгжиж буй улс орнууд, засаглал, олон улсын улс төрийн эдийн засаг, төрийн байгуулал, ардчилал, стратеги болон аюулгүй байдлын асуудлууд багтдаг. Тэрээр неоконсерватизмийн үзэл санааг дэлгэрүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлсэн.

² Франсис Фукуяма, *Түүхийн төгсгөл ба сүүлчийн хүн*, Улаанбаатар: Монсудар хэвлэлийн газар, 2006 (Орчуулагч Ш.Цог)

Арга зүй, үндэслэл, үндсэн үзэл санаа

Уг бүтээлийн ерөнхий аргазүй нь “Механизм” гэж нэрлэгдсэн түүхчлэхүйн аргазүй юм. Орчин үеийн байгалийн шинжлэх ухаанд суурилсан аргазүй бөгөөд хүн төрөлхтний сүүлийн хэдэн зуун жилийн түүхийг бичих гол аргачлал гэж үзсэн. Учир нь Европ, Умард Америкийн хөгжлийн түүхэн туршлагыг хүн төрөлхтний түгээмэл түүхтэй адилтгаж болохгүй болсон явдал түүхчилэхүйн шинэ аргазүйн шаардлага нэмэгдүүлсэн. Ингээд түүхийг үндсэндээ эдийн засгийн онолын үүднээс толилуулах, өөрөөр хэлбэл түүхийг марксист онолын аргаар толилуулж, марксист бус дүгнэлт хийх явдал юм.

Номын зохиогч “Бразил, Папау Шинэ Гвинейн ширэнгэ ойн уугуул омгуудыг эс тооцвол хүмүүн төрөлхтний түүхэн замналаас Механизмд хамаарагдахгүй буюу тайлагдахгүй, цаашилбал, дэлхийн эдийн засгийн түгээмэл зүй тогтол, мөн “Консюмеризм” хэмээх орчин цагийн хэрэглээний аж төрөх хэвшлээс тасарсан хүмүүн төрөлхтний ямар ч салаа мөчир алга” (F. Francis 2006) 140 тал\ хэмээн уг аргазүйн үндэслэгээг гаргаж өгсөн байна. Байгалийн шинжлэх ухаанд суурилсан гэдэг нь технологийн ололт дэвшил дээр суурилсан эдийн засгийн хөрөнгөтөн нийгмийн харилцааг ихэд хөгжүүлж, түүнийг бэхжүүлсэн явдал нь “космополитанизм” хэмээх түгээмэл шинж чанартай соёл иргэншлийг бүрдүүлж чадсанд байгаа юм. Орчин үеийн ертөнцийг бүхэлд нь ойлгохын тулд түүхийг авч үзэхдээ а) эдийн засгийн сонирхол, б) эдийн засгийн бус сонирхол гэсэн хоёр үзүүлэлтийг гол болгон авч үзэж, үүнтэй холбогдол бүхий эрдэмтэдийн үзэл санаанд зохиогчийн байр суурьнаас нэмэлт тайлбар хийх, түүхийн явцад улс орнуудад өрнөж байсан онцлог үйл явдлуудад дүгнэлт хийх байдлаар зохиолын ерөнхий үзэл санааг баяжуулж өгсөн.

Өнөөгийн либерал ардчилсан нийгмийн амьдралын үйл явц дунд лавтай эдийн засгийн бус сонирхолын үүднээс өрнөж буй олон үйл явдлыг ажиглан харж болох бөгөөд ялангуяа улс төрийн амьдрал заримдаа огтхон ч эдийн засгийн үндэслэлгүй, бүр түүний зүй тогтлын эсрэг өрнөх нь ч бий. Энэ талаар зохиогч “Дайн дажин, улс төрийн мөргөлдөөнийг өдөөн хатгаж даамжруулсан хүмүүсийн сэтгэлгээний учир начир, түүний сайн муу тал, байгалиас өгөгдсөн төрхийг тодорхойлох ямар нэгэн ухаалаг хэллэг, нэр томьёо үгүй байсаар байна” (F. Francis 2006) 159 тал\ гэсэн санаагаар тодотгож өгсөн.

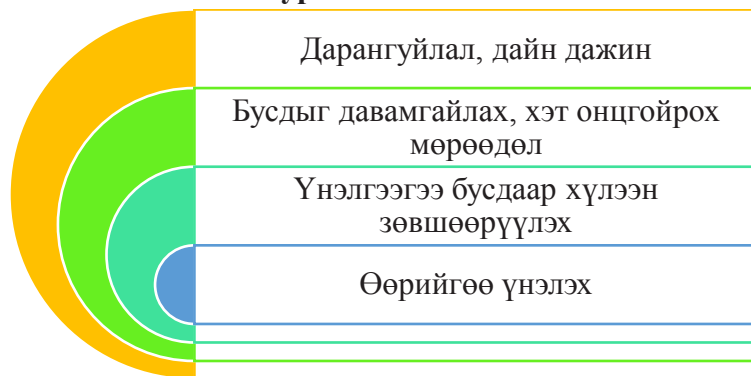
Дээрх санааны цаад учир шалтгаан нь улс төрийн амьдрал анх эхэлсэн үеэс үүссэн, оршихуйг маань тодорхойлж байдаг “Хүлээн зөвшөөрүүлэхийн төлөө тэмцэл” байдаг бөгөөд үүнийг илүү гүн гүнзгий ойлгохын тулд Гегелийн хүний тухай үзэл баримтлалыг зөв тайлах хэрэгтэй ажээ. Өөрөөр хэлбэл хүн гэгч амьтны байгалиас заяасан дотоод ертөнцийг ойлгох нь чухал юм. Хүн бусад амьтны адил наад захын байгалийн дуудлагаас \хоол унд хүсэмжлэн олж идэх, хорогдох орон, ичээ олох, амиа хайрлах г.м\ гадна хийсвэр буюу огтхон ч материаллаг бус юм \бусад хүний хүслийг өөртөө ашигтайгаар эргүүлэхийг, өөрийгөө бусдаар хүлээн зөвшөөрүүлэхийг г.м\ хүсдэг байна. Энэ нь хүний нийгэмч сэтгэлгээтэйг илэрхийлж байна. “Хүлээн зөвшөөрүүлэхийн төлөөх тэмцэл” хачирхалтай нь хүн нэр төрийн төлөө өөрийгөө золиослохоос ч буцахгүй байдаг бөгөөд хүн гэдэг утгаар хүлээн зөвшөөрүүлэхийн төлөө улайрдаг байна.

Хүн төрөлхтний түүхийг нэгтгэн үзэх юм бол эзэнтэн, баатар, ядуу боол ч бай өөрийгөө хүлээн зөвшөөрүүлэхийн төлөө өөр хоорондоо тасралтгүй тэмцэж ирсэн бөгөөд эцэст нь нийгмийн журам сөргөлдөгч хоёр талд харилцан эрх тэгш байдал олгож санасанд нь хүргэжээ. Хүн ямагт нэгээс илүү сонголтоос сонгох ёс суртахууны эрх чөлөөг эдэлдэг ба энэ нь заавал

ашигтай байх албагүй, тухайн мөчид өөрийн дотоод дуудлагын өвөрмөц шаардлагын дагуу сонголтоо хийдэг. Энэхүү дотоод шаардлагыг “Төгс сэтгэлийн дуудлага”³ (F. Francis 2006) 178 тал, 389 талд уг үзэгдлийн талаарх сэтгэлгээний судалгаануудыг дурьдаж өгсөн\ хэмээгээд эр зориг, өгөөмөр сэтгэл, нийгэм, улсынхаа төлөө зүтгэх эрмэлзлэл, аливаа дарангуйллыг эсэргүйцэн үгүйсгэх, либерал ардчиллыг дээдлэх зэрэг эрхэм дээд мөн чанарын эх үүсвэр болдог. Мөн буруу талруугаа эргэвэл нүглийг төрүүлэх эх үүсвэр ч болох чадамжтай юм.

Чухам юуг хүлээн зөвшөөрүүлэх гэдэг вэ? гэвэл хүн бүр өөрийгөө дотроо үнэлж түүнийгээ бусдаар тэр хэмжээнд нь үнэлүүлэхийг хүсдэг. Нийгмийн хөгжлийн түүхийг үнэлэмжинд тулгуурласан “мегалотими”⁴ болон “изотими”⁵ гэсэн хоёр үзлээр авч үзэж болно. Мегалотимийг улс төрийн салбарт нийлээд их зөрчил үүсгэж болох сэтгэлийн илэрхийлэл гэдэг бөгөөд анх өөрийгөө үнэлэх даруухан хэлбэрээр эхлээд дараа нь тэр үнэлгээгээ бусдаар хүлээн зөвшөөрүүлэх хүсэл болж хувирдаг бол улам лавширвал бусдыг давамгайлах хэт онцгойрох мөрөөдөл болж мэднэ. Тиймээс уг үзэл санаанд тулгуурлан мегалотимийг тэлэлт байдлаар дүрслэн үзүүлвэл:

Зураг 1. Мегалотими тэлэлт



Мегалотими улс төрийн салбарт ороод хэт тэлэлт явагдахад хамгийн түрүүнд үндсэрхэг үзэл газар авдаг бөгөөд шалтгаан нь хүн тодорхой нэгэн томоохон бүлэгт хамрагдаж, тэр нь эхлээд бахархал хэлбэрээр оршидог. Улмаар харгис хийгээд утгагүй аймшигт үр дүнг харуулж болдог учир хувь хүний амьдарлын хэвшлээс дээш гарах нь буруу. Өөрөөр хэлбэл үндэсний бүлгүүд өөрийн төрөлх хэл, зан заншилаа хадгалж, түүнийгээ соёлоор илэрхийлэхээс биш улс төрийн хэрэгсэл болгох нь тохиромжгүй гэж үзэж болно.

Тиймээс мегалотимийг хэт хурц хэлбэрээс ангижрахыг хичээх болсон бөгөөд түүний орон зайг дор толилуулан буй хоёр шинж чанарын хослол эзэлсэн. Үүнд:

1. Ахуй амьдралын бүх хүрээ “экономизац”⁶-д автах болсон. Улс орнууд бие даасан сүр хүч бүхий гүрэн болохоос илүү нэгдсэн \интеграцчлагдсан\ хэлбэрийг сонгох болсон.
2. Изотимид төлөвшөх болсон. Үүний үр дүнд бусдаар хүлээн зөвшөөрүүлэх гэж ярихаас илүү “нэр төр” бусдын эрхийг хүндэтгэх”, бие хүний үнэ цэнэ”, хүний эрхээ доромжлуулахгүй байх” гэж ухаарах болсон.

³ Платоны томьёолсоор “Thymos” буюу хүний өөрийн үнэ цэнийг ухамсарлан эрхэмлэх байдал.

⁴ Хүн өөрийгөө бусдын адил, тэпнээс онц ялгарах чадвхгүй гэж хэзээ ч үздэггүй, ингэж өөрийгөө дээгүүр үнэлүүлэх, онцгойрох хүсэл юм.

⁵ Хүн өөрийгөө бусдын адил, олны нэг гэж үнэлүүлэх буюу ижилсэх хүсэл юм.

⁶ Ахуй амьдралын бүх хүрээ эд хөрөнгө, эд материалын үзүүлэлтийн зүй тогтолд авах явдал.

Өөрөөр хэлбэл аливаа нийгмийн бүлгүүд, улс орнууд өөрсдийгөө хүлээн зөвшөөрүүлэхүйн төлөө улайрахын оронд өөрийн тухтай амьжиргааг баталгаажуулах, энх амгалан орших үзлээр сольж, бусдыг давамгайлахын тэмцлийн оронд бүгдийн түгээмэл эрх тэгш байдлыг баталгаажуулах зарчмыг дээдлэвэл зохино хэмээн үзсэн байна. Харин нийгмийн тэгш бус байдлын шалгаан нь:

- Нийтлэг хэм хэмжээнээс үүдэлтэй факторууд: нийгмийг ангид хуваах, арьсны өнгөөр ялгаварлах, сонгуулийн ялгаатай эрх зэрэг тэгш ёсонд садаа болдог хууль, эрх зүйн зохицуулалт болон эдийн засгийн үйл ажиллагаанд хандах угсаатны болон шашны ялгаатай хандлага зэрэг соёлтой холбоотой факторууд багтдаг.
- Байгалиас үүдэлтэй факторууд: хүн бүрийн тэгш бус чадвар, хүн амын доторх ялгаа болон өмч хөрөнгө олж авах ижил чадваргүй байдал, эдийн засгийн хүрээний хөдөлмөрийн хуваарь, зах зээлийн өршөөлгүй механизм зэрэг багтдаг.

Либерал нийгэмд хэм хэмжээнээс үүдэлтэй шалтгаануудыг арилгахыг эрмэлздэг бол ардчилсан нийгэмд юун түрүүнд хүний бие махбодийн зовлонгоос урьдчилан сэргийлэх асуудлыг тэргүүн зэрэгт тавьж, түүнээс хуваалцахыг урьтал болгодог гэнэ. Үүнээс үзэхэд либерал болон ардчилсан нийгэмүүд нь хүнд хэм хэмжээ болон байгалиас үүдэлтэй тэгш бус байдлыг нь даван туулах, бүдэгрүүлэх цаашлаад арилгахад чиглэдэг гэж болно. Номын зохиолч маань либерализм болон ардчиллыг тодорхойлохдоо: “Либерализм бол хувь хүний тодорхой эрх, эрх чөлөөг хүлээн зөвшөөрч, засгийн газрын хяналтанд орохоос хамгаалдаг хуулийн засаглал. Ардчилал бол улс төрийн эрх мэдэл хуваалцах эрх, өөрөөр хэлбэл иргэн бүр улс төрийн хэрэг явдалд санал өгөх, оролцох тухай эрх.” (F. Francis 2006) 59-60 тал Тиймд либерализм, ардчилал хоёр бие биенээ нөхцөлдүүлж оршин байдаг байна.

Сүүлийн хэдэн арван жилийн хөгжлийн чиг хандлагыг харвал либерал ардчилал өөд хүн төрөлхтөн тэмүүлж байгаа агаад өгсөх, уруудахын аль аль нь байж болохыг одоо үгүйсгэх боломжгүй. Тиймээс уг тогтолцооны үзэл санаа хэрхэн бүрэлдснийг хөгжлийн явцад улс төрийн сэтгэгчид хэрхэн үзэж байсныг Гегель болон англи-саксоны уламжлал бүхий Гоббс, Локк нарын үзлээс гаралтай либерал нийгмийн онцлогийн талаарах үзлүүдийг дараах хүснэгтээр харьцуулан үзвэл:

Хүснэгт 1. Либерал нийгмийн талаар

Гегелийн либерал нийгмийн талаарх үзэл	Гоббс, Локк нарын либерал нийгмийн талаарх үзэл
Харилцан хариуцлага хүлээсэн эрх тэгш хэлэлцээ тохиролцоо мөн боловч, хүмүүсийн нэг нэгнээ хүлээн зөвшөөрөх тал дээр ялгаатай.	Ердийн суурь эрхээ хэрэгжүүлдэг ба энэ нь амьд явах, амиа хамгаалах хүсэл бүхий хүмүүсийн хоорондын нийгмийн тохиролцоонд хүргэсэн гэрээ хамгаална. Тус хэлэлцээ тохиролцоо нь иргэд нэг нэгнийхээ хувийн амьдралд үл оролцох, өмч хөрөнгөд үл халдах гэсэн үндсэн үүрэг хүлээсэн байдаг
Хүмүүс нэг нэгнээ оршин тогтнох, аж төрөх түгээмэл дархан эрхийн рационал хүлээн зөвшөөрлийг дээдэлсэн үзэл дээр суурилна. \Биднийг өөрийгөө үнэлдэг хэмжээнд нь үнэлэх\	Рационал хувийн сонирхол хөөсөн харилцан тохиролцоо

Либерал нийгмийн онцлог шинж нь:

- Өөрийгөө бусдаар хүлээн зөвшөөрүүлэх үзлийг бүгдэд нэгэн адил хэлбэрээр илэрхийлэх орон зайг өгдөг. Хүн бүрийн хүн гэж үнэлэгдэх эрхийг хамгаалж өгсөн гэсэн үг.
- Эзэн, боолын ялгааг арилгаж өгсөн, элдэв ангигүй, нэг ижил төстэй хамтлаг. Үүний утга учир нь нийгмийн засаглалын эрхийг аль нэг уламжлалыг сохроор дагагч буюу аль нэг шашны үүдэлтэй бие төлөөлөгч шүүрч авах замыг хааж, нийгэм өөрөө бүх нийтийн ил тод, чөлөөт маргаан явуулж, саналаа солилцсоны эцэст ямар төрийн дор хамтран аж төрөх талаар нэгдмэл байр сууринд хүрч, төр засгаа сонгон төвхнүүлэх явдал юм.

Эдгээр нь бидэнд нийгмийн хэмжээнд сэтгэн өөрийн байгалиас заяасан мөн чанараа ухамсарлан таньж, түүнд үйлчилсэн хэм хэмжээ бүхий улс төрийн төрхтэй хамтлаг болж, нийгмийн ухамсартай орших нэгэн хувилбар болох бололцоог олгожээ.

Ардчиллын зорилго нь байгалиас заяасан хүслийг хангах биш, харин өөрийгөө бусдаар хүлээн зөвшөөрүүлэх дуудлагыг хангах явдлыг дархлаажуулахад оршдог. Ардчиллын үйл явцад удирдлагын байр суурь, олон нийтийн санаа бодол гэсэн урьдчилан таах боломжгүй улс төрийн хүчин зүйлс чухал ач холбогдолтой. Тэгэхээр “тогтвортой ардчилал нь улс төрийн урлагийг сайтар эзэмшсэн, хүмүүсийн хандлага тэмүүллийг зөв жолоодож улс төрийн тогтвортой бүтэц байгуулалтаар дархалж чадах ухаантай, бүтээлч төрийн удирдагчгүйгээр бүтэж бүрэлдэхгүй” (F. Francis 2006) 238 тал ажээ.

Ардчилал яагаад сулардаг вэ?

Үүний гол шалтгаан нь төр ард олны хооронд бүтээлч холбоо, хамтын барилдлага тогтож ирээгүйнх бөгөөд төр нь өөрийгөө ард түмний дээр тавьдаг бол ард түмэн өөрсдөө энэ хорвоогийн хэрэг явдалд орж, гарч яваагаа тэр бүр сайн ухамсарлахгүй байх нь олонтаа учир төр болон ард иргэдийн хоорондох зай холддог байна. Төрийн тогтолцоо нь улс төрийн тодорхой байр суурь, улсаа авч явах ухамсартай сонголтын талбар. Харин ард түмний тогтолцоо нь тэдний ертөнц улс төрөөс доогуур оршдог бөгөөд ямагт нийгэм соёлын хэрэгцээ, хэрэглээний хаос маягийн тулгамдсан цогц асуудал байдаг. Иймд нийгмийн зүй тогтол бүгдийн саналд нийцэх нь үгүй талдаа учир ард түмэн, төр хоёр хэл амаа ололцоход бэрхшээлтэй байдаг байна.

Үүнээс гадна тогтвортой либерал ардчиллыг сулруулдаг соёлын хүчин зүйлсийг дараах байдлаар гаргасан байна. Үүнд:

1. Тухайн ард түмний яс үндэс, омгийн уугуул ухамсарын хэмжээ, шинж чанар \Хэт үндсэрхэг үзлийн илрэл байж болно\
2. Шашин \зарим үед адил тэгш байх үзлийг үгүйсгэх, өөр үзэлтнийг үл тэвчих байдлаар илэрч болдог\
3. Нийгмийн тэгш бус бүтэц бөгөөд түүнээс үүдэн гарах хүмүүсийн үзэл, байр суурийн их ялгааны олон үр дагавар \ийм бүтэцтэй анги давхаргууд нэг нэгнийгээ үзэн ядах, гагцхүү өөрийгөө хичээх байдлаар илэрч гарна\
4. Төрөөс хамаарахгүйгээр иргэний эрүүл нийгэм бүтээн байгуулах чадвар \орон нутгийн ард түмэн өөрийн хотын захиргаа, элдэв олон нийтийн байгууллага, мэргэжлийн холбоодын шугамаар болон боловсролын системээрээ дамжуулан өөрийн тулгамдсан асуудлыг шийдэж сурах явдал болдог\

Хэдийгээр либерал ардчиллын давуу талууд олон ч гэсэн хамгийн сайн тогтолцоо хэмээн үзээгүйг “Либерал ардчиллыг амьдралд нэвтрүүлэхийн утга учир нь энэхүү тогтолцоог одоогийн байдлаар улс төрийн хамгийн ухаалаг хувилбар мөн гэж дүгнэснийх л байна” (F. Francis 2006) 230 тал\ гэснээс харж, наанатай цаанатай дүгнэх хэрэгтэй болж байна.

Анхны хүн ба сүүлчийн хүн

Гоббсынхоор “байгалийн цэвэр нийгэм”, Гегелийнхээр “цуст тулааны дотоод дуудлага” гэдэг нь сэтгэлгээний уугуул төрх байдлаас урган гарсан хэм хэмжээгээр хамтран аж төрөхийг хэлж байгаа бөгөөд уг нийгэм хүн төрөлхтний түүхийн эхний гараан дээр оршиж байгаагүй ч байж болно. Харин Аливаа нийгмийн дотоод жам ёсыг сүйрэх мөчид ил гарч ирдэг далд хүчин зүйлс юм. Учир нь “санал хүсэл төрөх, түүнийг хэрэгжүүлэх, үр дүнд хүрэхийн тулд байгалиас өнгөгдсөн төрх бүхий гараа гэж байх ёстой” (Steven 1986) болж байгаа юм. Өөрөөр хэлбэл “анхны хүн” хэмээх ойлголт нь биологийн хувьд хүнийг онцлон тодорхойлох бус хүн нийгэмийн амьдралд чухам юунаас болж, хэрхэн оролцдог талаар нь авч үзэж буй хэрэг болж байна.

Хүснэгт 2. “Анхны хүн”-ий талаар

Гоббс	Локк	Гегель
Хүнд материаллаг баялгийн хойноос хөөцөлдөх нь нэн тэргүүний зорилт биш бөгөөд хүн харин юуны өмнө өөрөө бахархах улайрсан сэтгэлдээ илүүтэй хөтлөгддөг.	Өөрийгөө бусдаар хүлээн зөвшөөрүүлэх тэмцэлд орохоос өмнө тэр хүслийг нь амиа авч гарах нь дарж, номхруулсанаар тэрээр амьдралын утга бол тав тухтай тансаг амьдрал явдал гэсэн үнэмшлийг эзэмшиж чадсан боловсролтой хүмүүн	Материаллаг эд баялагийг огт сонирхдоггүй гол хүсэл нь бусдын хүслийг эзэмшихэд оршиж, хувийн өмч амьд, явах жаргал гэх “хорвоогийн үнэт зүйлсийг” огт ойшоохгүй.
Хүн аймшигтайгаар үхэхээс айх явдал бол хүний хамгийн хүчтэй дуудлага бөгөөд шудрага ёс, хууль тогтоомж нь хүний амьд үлдэхийг мөрөөдөж, хичээхийг хүндэтгэх зарчим дээр тулгуурладаг байх ёстой.	Олж, хуримтлуулсан өмчөө иргэний нийгмийн гишүүн болсноор сая цааш хязгааргүй аривжуулах боломжоор хангагдах ёстой.	Хүлээн зөвшөөрүүлэхийг хүсдэг нь хүнийг аахар шаахар хэрэгцээнээсээ татгалзаж бусдын төлөө зүтгэхэд өөрийгөө бэлдэх шалтгаан болж, тэр нь хүнд сэтгэл ханамж өгдөг.

“Сүүлчийн хүний” талаар Александр Кожээв “ардчилал гарцаагүй ялан дийлэх тодорхой боловч хүн үнэхээр хүлээн зөвшөөрүүлэхийн төлөөх тэмцэл, байгалийг давамгайлах гэсэн хөдөлмөрөөрөө тодорхойлогддог юм бол түүхийн төгсгөлд нэр төрөө хүлээн зөвшөөрүүлэх, материаллаг эд баялаг, элбэг дэлбэг амьдралын аль алийг нь олоод авсан хойноо тэмцэж, хөдөлмөрлөхөө зогсоох учир тэр мөн чанараараа оршин тогтнохоо болих болно” хэмээжээ. “Гэтэл сүүлчийн хүний амьдрал нь аюулгүй байдал, материаллаг элбэг дэлбэг байдал юм бол улс төрчдийн сонгогчиддоо амлаж буй тэр зүйлс биш гэж үү” (F. Francis 2006) 330 тал\ гэсэн нь либерал ардчиллын сул тал, түүний төсгөлийн цэгийг харуулсан гэлтэй.

Түүх төгсөнө гэдэг нь дайн, цуст хувьсгалуудад эцэс ирнэ гэсэн үг бөгөөд үүнийг зөвшөөрөх нь хүн тэмцэл хийх ямарч шалтгаангүй болж, хэрэгцээгээ эдийн засгийн үйл

ажиллагаар хангах болж, тулаанд амиараа дэнчин тавих хэрэгцээгүй болно. Түүхийн төгсгөлд хүн байхаа болих нь сансрын сүүрэл биш харин хүн амьтний хувьд амьд үлдэж, байгаль хийгээд нэгэнт өгөгдсөн оршихуйдаа зохицон амьдарна гэсэн үг ажээ.

Дүгнэлт

Хүн нийгмийн гишүүн байх хэрэгцээ шаардалага зөвхөн материаллаг эд баялал, амь нас, эрүүл мэндээ хамгаалуулахаас гадна өөрийгөө өөрийнхөө үнэлдэг тэр үнэлэмжээр үнэлүүлж, нэр төр, гавьяа зүтгэлээ бусад нийгмийн гишүүдтэйгээ эрх тэгшээр хүлээн зөвшөөрүүлэх чухал байдаг байна. Бусдаар хүлээн зөвшөөрүүлж, үнэлэгдэх нь хүнд таатай байх агаад заримдаа өөрийн гарал угсаа, нийгмийн нөлөө бүхий бүлгийн гишүүн гэж хэт онцгойрох хандлага нь нийгэм, улс төрийн аюултай үйл явдалд хүргэх нөхцөл ч болж болдог.

Тиймээс нийгэмд гишүүд нь эрх тэгш байх, боломжит эрх чөлөөг эдлэх нөхцлүүдийг хангахуйц, амар тайван нийгмийн эрэл хайгуул тасраагүй бөгөөд уг бүтээл бичигдэж байсан үе нь 1) дэлхийн олон улс оронд ардчиллах үйл явц өрнөж байсан, 2) хэт онцгойрох гэсэн хүсэл эрмэлзлэлээс үүдэлтэй дайн, самууны хор уршгийг мэдэрсэн байсан учраас либерал ардчиллын талаар дэлгэрэнгүй тусгасан байна.

Гэхдээ зохиолч “Либерал ардчиллыг амьдралд нэвтрүүлэхийн утга учир нь энэхүү тогтолцоог одоогийн байдлаар улс төрийн хамгийн ухаалаг хувилбар мөн гэж дүгнэснийх л байна” гэсэн нь либерал ардчиллыг хамгийн сайн тогтолцоо хэмээн үзээгүй бөгөөд хожим хойно өөр тогтолцоогоор солигдох боломжтойг тэмдэглэсэн байна. Уг тогтолцооны сул талууд гүнзгийрснээр нэг талаараа хүн төрөлхтний түүх (цаад утгаараа либерал ардчилалтай холбогдсон) төгсөж, нөгөө талаараа өөр шинэ түүх эхлэх цэгт хүргэх болов уу гэсэн үзэл санааг өгсөн байна.

Ф.Фукуяма өөрийн судалгааны чиглэлээр олон тооны ном бүтээл, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл хэвлүүлснээс дээрх сэдэвтэй хамааралтай, нэмэн дэлгэрүүлэн үзэх боломжтой зарим өгүүллийг уншигч Танд санал болгож байна. Үүнд:

- The End of History?, *The National Interest*, Summer 1989
- Human Nature and the Reconstruction of Social Order, *The Atlantic Monthly*, May 1999
- Social capital and civil society, paper prepared for delivery at the International Monetary Fund Conference on Second Generation Reforms, October 1, 1999
- "Economic, Political, and Cultural Consequences of Changes in Generational Relations," in Mary Ann Glendon, ed., *Intergenerational Solidarity, Welfare and Human Ecology* (Vatican City: Proceedings of the Tenth Plenary Session of the Pontifical Academy of the Social Science, 2005)
- "Liberalism versus State-Building," *Journal of Democracy* 18 (No. 3, July 2007)
- The Future of History; Can Liberal Democracy Survive the Decline of the Middle Class?, *Foreign Affairs*, January/February 2012
- "The Patterns of History," *Journal of Democracy* 23(1), Jan. 2012
- "Why is Democracy Performing so Poorly?" *Journal of Democracy* 26(1), Jan. 2015
- Against Identity Politics - The New Tribalism and the Crisis of Democracy *Foreign Affairs*, September/October 2018

Ашигласан ном, материал

Francis , Francis Fukuyama. “The End of History?” *The National Interest NO.16*, Summer 1989: 3-18.

Francis , Fukuyama. *Түүхийн төгсгөл ба сүүлчийн хүн*. Улаанбаатар: "Монсудар" хэвлэлийн газар, 2006.

Steven, Smith. “Hegel's Critique of Liberalism.” *American Political Science Review 80 NO 1*, 1986: 121-139.

Платон. *Төр улс*. Улаанбаатар, 2005.

Fukuyama.stanford.edu